

Nr 551

Av herr Ståhl m. fl., om reklamfinansierad radio och television.

(Lika lydande med motion nr 442 i Första kammaren)

Den kvantitativa utökning och kvalitativa förbättring av våra TV-program och radiosändningar, som redan genom radioutredningens tillsättande ställdes i utsikt och sedermera genom den allt livligare offentliga debatten blivit en bestämd förväntan hos de flesta inom vårt folk, har nu blivit förbytt i stark och allmän besvikelse. Något förslag i detta ämne, som i så hög grad engagerar och intresserar, anser sig regeringen inte vara i stånd att framlägga vid 1966 års riksdag. Inte heller har den nye chefen för kommunikationsdepartementet lyckats mobilisera några nya medel för den förbättring av radio- och TV-programmens standard, som man allmänt med spänd förväntan sett fram emot. Allt blir även under nästa budgetår vid det gamla vanliga, vilket innebär att vi vid en internationell jämförelse kommer att alltmer halka efter.

Orsakerna till denna försening och förhalning är flera och ligger i öppen dag. Att radioutredningens efter många års idogt arbete framlagda förslag blivit så illa åtgånget av en rad sakkunniga remissinstanser beror främst på de regeringsdirektiv, som lades till grund för kommitténs arbete och som på grundval av socialdemokratisk dogmatik uttryckligen ålade kommittén att icke till övervägande ta upp möjligheten av reklamfinansiering helt eller delvis av sändningar i radio-TV. Därigenom blev kommittén på förhand bunden att med licensmedel söka finansiera en verksamhet, som enligt all erfarenhet automatiskt blir alltmer kostnadskrävande, om den skall kunna rimligen fylla lyssnarnas och tittarnas helt naturligt ständigt växande krav. De kalkyler som kommitterade enligt denna förutsättning räknade fram var redan i och för sig avskräckande, men blev än sämre sedan Sveriges Radios styrelse i sitt remissvar påvisat att det beräknade inkomstbeloppet var helt otillräckligt och att kalkylen i stället måste bygga på en licensavgift redan 1973—1974 av över 300 kr. per år. Även från näringslivets sida underkändes radioutredningens finansieringskalkyler. Där har man länge förutsett, att allmänhetens anspråk på radio och TV inte någon längre tid skulle kunna finansieras med överkomliga licensmedel. Dels av denna anledning, dels på grund av många företags direkta och legitima behov av reklam i särskilt TV har man länge förordat kommersiella sändningar i nå-

gon form. Även telestyrelsen anser i sitt remissyttrande att reklamfinansiering bör övervägas.

De dogmatiska direktiven kom att även i andra avseenden snedvrída utredningens tänkande och förslag. Detta blev inte minst fallet vid de i och för sig riktiga försöken att finna någon sådan form av konkurrens mellan olika sändarföretag, som i länder med kommersiell radio-TV blivit självklar och i hög grad bidragit till den snabba utvecklingen. Radioutredningen tillskapade på grund av direktiven ett surrogat för en naturlig konkurrens genom att föreslå en sorts »inre» konkurrens inom Sveriges Radios ram. Genom en omfattande decentralisering av programproduktionen till olika landsdelar skulle man enligt dessa teorier få till stånd en stimulerande tävlan. Det har emellertid visat sig, att denna artificiella produkt av tänkande i på förhand låsta banor rönt stark kritik hos praktiskt taget samtliga remissinstanser. Bl. a. har påpekats att man på detta sätt skulle skapa en konstlad motsättning mellan huvudstaden och landet i övrigt, vars gynnsamma effekter sannolikt skulle bli ringa men som däremot skulle bli allmänt oekonomisk och medföra ett sämre utnyttjande av särskilt de personella resurserna.

Förslaget om en s. k. särskild rundradio har man bland remissinstanserna också ställt sig tveksam till. Även detta arrangemang var avsett som en ersättning för en naturlig och stimulerande konkurrens mellan olika sändarföretag. På grund av direktiven har inte heller denna form av konkurrens fått utredas, bl. a. därför att reglerna för denna särskilda rundradio måste vara så utformade, att det inte uppstod konkurrens med den allmänna rundradions sändningar. Häremot har bl. a. Kooperativa förbundet framhållit att de organisationer som skulle utnyttja den särskilda rundradion måste få fria händer att göra programmen tilltalande och begärliga för största möjliga antal lyssnare.

Radioutredningen har alltså, bl. a. beroende på regeringsdirektiven, i två viktiga avseenden lyckats visa, att det i längden inte är möjligt att fortsätta på den inslagna vägen med ett licensbetalat radio-TV-monopol, förutsatt att vi något så när vill hålla takten i fråga om programtid och programstandard med andra länder:

dels på grund av den snabbt växande licensavgiften, som snart skulle försvåra för i varje fall mindre inkomsttagare att över huvud taget hålla sig med TV,

dels på grund av omöjligheten att inom ramen för monopolet skapa den sunda fria tävlan utan vilken en stagnation i utvecklingen måste befaras. Därför har också under remissbehandlingen av utredningsförslaget Svenska tidningsutgivareföreningen aktualiserat önskemålet om ännu ett licensfinansierat från Sveriges Radio helt fristående TV-2-bolag. Det är visserligen en förbättring men säkerligen endast ett halvt steg på vägen.

Endast en tredje synpunkt av principiell betydelse för en framtida riktig

lösning av problemet skall i detta sammanhang ytterligare anföras, nämligen det i längden ohållbara i den statliga monopolställningen för dessa alltmer dominerande massmedia. I de stora länderna med etableringsrätt för även fria sändarföretag framstår av naturliga skäl monopolställningen för ett enda radio-TV-företag som lika orimlig som det för oss skulle te sig om endast staten hade rätt att utge tidningar och tidskrifter. Godtar man som vi länge har gjort tros-, yttrande- och åsiktsfriheten såsom en oförytterlig demokratisk princip, kan man låta sig åtnöja med ett enda monopoliserat sändarföretag endast så länge tekniska faktorer omöjliggör upprättande av två eller flera sändarkanaler. När vi nu får möjlighet till ett andra, så småningom även ett tredje TV-program liksom väsentligt flera program i radio, blir det i längden även av principiella skäl omöjligt att fasthålla vid statsmonopolet med alla dess konsekvenser för medborgarnas fria informations-, diskussions- och opinionsbildningsverksamhet.

Sannolikt är det en relativt fåtalig krets av tittare och lyssnare som f. n. märker och registrerar verkningarna av monopolställningen. Likväl är det oundvikligt att den sätter sin prägel på programutformning, personal, allmän företagspolitisk uppläggning. Den allsidiga belysning av aktuella frågor som åstadkommes genom att målsmän för olika riktningar kan komma till tals utan att vara anlitade av den i alla situationer ensamt bestämmande programledningen går man i det statsdirigerade företaget miste om. Monopol använder man som bekant i fria länder för att inskränka, begränsa, i vissa fall direkt motverka konsumtionen. Radio och TV måste ha motsatt syfte. Därför måste de också såsom det fria ordets bärare på lång sikt få arbeta i frihet från staten och under fri, stimulerande tävlan och konkurrens. Vi står inför en period, då de tekniska resurserna kommer att möjliggöra ett sådant system av ökad frihet, även om friheten av tekniska skäl på detta område alltid kommer att bli mer eller mindre begränsad. Men detta gäller ju även tidningar, film och andra massmedia, vilket inte hindrat att vi därvidlag helt utnyttjat det mått av frihet som tekniken ställt till förfogande. Självfallet måste emellertid en rad bestämda villkor ställas på dem, som skall få tekniska möjligheter att utöva en sådan verksamhet i radio och TV. Här skall pekas på några av de mer grundläggande:

1. Sändningsverksamheten får inte monopoliseras för en eller ett par ekonomiska eller politiska maktgrupper;

2. Annonsörerna får inte utöva inflytande på programmens uppläggning eller utformning;

3. Reklamen skall vara skild från programmen och inte verka störande på dessa.

Härutöver anmäler sig många andra önskemål och synpunkter, men de här angivna synes vara av central och vägledande art.

Vad som här anförts torde vara tillräckligt för att visa det olämpliga — för att inte säga det omöjliga — i att för framtiden fasthålla vid ett mono-

politiskt system för radio och TV hos ett folk med så grundmurade demokratiska frihetstraditioner som vårt.

Från samtliga tre här angivna utgångspunkter, de ekonomiska resurserna, nödvändigheten av stimulerande konkurrens för att höja programkvaliteten och frihet för olika meningsriktningar att komma till tals, ger sig samma slutsats. Det hittillsvarande systemet med ett enda sändarföretag, tekniskt betingat under de hittills gångna åren och i många avseenden mycket förtjänstfullt skött, är hänvisat att arbeta på en principiellt icke godtagbar och en ekonomiskt och organisatoriskt icke hållbar grund. De tekniska förutsättningarna föreligger nu för att vid sidan av det statligt koncessionerade, med licensmedel finansierade sändarföretaget Sveriges Radio bygga upp ett fritt sändarföretag för TV och radio — alternativt flera — finansierat med reklammedel och alltså utan avgifter för tittare och lyssnare.

Självfallet måste de närmare omständigheterna för en sådan verksamhet i olika avseenden bli föremål för en parlamentarisk utredning, som bör tillsättas snarast och arbeta så snabbt att ett förslag till organisation kan föreläggas nästa års riksdag. Frågan lämpar sig inte för utredning bakom departementets stängda dörrar. Eftersom proposition om den nya organisationen på grundval av radioutredningens betänkande av allt att döma icke gärna kan bli framlagd tidigare än våren 1967, behöver någon försening icke uppkomma genom den av oss föreslagna mer allsidiga utredningen. Ytterligare försening och försämring bl. a. i form av mindre valfrihet än nödvändigt är nämligen icke längre godtagbar i fråga om den framtida utvecklingen av radio-TV.

Med stöd av det anförda föreslås,

att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära tillsättande av en parlamentarisk utredning med uppdrag att snarast framlägga förslag dels till en sådan organisation av radio-TV, att vid sidan av Sveriges Radio kan etableras konkurrerande, på reklaminkomster uppbyggda sändarföretag, och dels till de allmänna grunderna för sådan verksamhet.

Stockholm den 26 januari 1966

Manne Ståhl

Elias Jönsson

Sven Wedén

i Ingemarsgården

Sigfrid Löfgren

Cecilia Nettelbrandt

Sven Gustafson

i Göteborg